

Aanmoedigingsbeleid Koers VO ten behoeve van peergroepen voor (hoog)begaafde jongeren – mogelijkheid startsubsidie schooljaar 2023-2024

Stellers: Quen van Meer en Marijke Terwisscha van Scheltinga

Datum: juni 2023

Aanleiding

(Hoog)begaafde jongeren floreren niet altijd in het onderwijs. Samenwerkingsverbanden passend onderwijs hebben om deze reden in 2019 een landelijke subsidie kunnen aanvragen om meer aandacht te genereren voor een passend aanbod voor deze jongeren. Binnen Koers VO heeft dit geleid tot het project Begaafdheid. Vanuit dit project is onder meer aandacht geweest voor scholing, netwerkvorming en kennisuitwisseling. Daarnaast zijn er enkele trajecten gestart om leerlingen te ondersteunen onder meer in samenwerking met Feniks Ontwikkelingsbegeleiding en Saliko uit Utrecht.

Op een van de scholen van ons samenwerkingsverband, het Erasmiaans Gymnasium, is in 2019 een start gemaakt met het samenbrengen van (hoog)begaafde jongeren in een peergroep. Dit bleek een succesvolle interventie: de jongeren voelden zich meer thuis op school, hun schoolwelzijn verbeterde en veel negatieve gevoelens verdwenen naar de achtergrond. In eerste instantie gebeurde dit voor een beperkte groep, inmiddels is het uitgegroeid naar ruim 50 jongeren tussen de 12 en 18 jaar. Koers VO ziet deze aanpak met een peergroep als een perspectiefrijke uitbreiding van het ondersteuningsaanbod voor (hoog)begaafde jongeren. Juist omdat de peergroep kan inspelen op welbevinden en welzijn van (hoog)begaafden en dit het onderdeel is waar in de regio nog minder wordt voorzien door scholen. Ook betreft het een preventieve aanpak die kan voorkomen dat (hoog)begaafde jongeren afhaken en wellicht gaan verzuimen.

Vanuit het project Begaafdheid heeft Koers VO inmiddels op 18 schoollocaties bijgedragen aan de start van een peergroep. In schooljaar 2023-2024 krijgt een volgende groep scholen de gelegenheid om gebruik te maken van de startsubsidie om een dergelijke aanpak met peergroepen voor (hoog)begaafde jongeren te starten en/of uit te breiden binnen hun school en deel te nemen aan het opgerichte netwerk. Voorliggend document biedt een kader voor de scholen om een startsubsidie aan te vragen bij Koers VO voor het starten van een peergroep. Gezien de verschillen in opvatting over (hoog)begaafdheid in de samenleving voorziet dit document ook in een beknopte theoretische achtergrond en verantwoording waarom een peergroep een werkzame interventie zou kunnen zijn in de onderwijscontext.

1.1 Startsituatie Koers VO

Koers VO heeft in januari 2018 een vooronderzoek gedaan naar het aanbod voor excellente/ zeer getalenteerde leerlingen. Het beeld van onze regio is dat de scholen vooral gericht zijn op de cognitieve uitdaging, op dit vlak is er een breed scala aan mogelijkheden in de regio (bron: gesprekken met vertegenwoordigers van vo-scholen, <https://koersvo.schoolprofielen.nl> en websites van scholen).

Als het gaat om begeleiding en ondersteuning bij de ontwikkeling van de leerling op gebieden als zelfvertrouwen, executieve vaardigheden, welzijn perfectionisme, etc, dan is daar moeilijker een beeld van te krijgen in de geschreven informatie. In gesprekken met scholen wordt genoemd dat er natuurlijk sprake is van begeleiding van leerlingen, door de mentor of andere begeleiders in de school. Het zijn vaak afspraken en aanpassingen voor een individuele leerling, maatwerk dus. Het beeld is dat de scholen hun best doen om voor leerlingen individueel voldoende uitdaging te organiseren, maar dat

interventies gericht op welzijn, welbevinden, executieve vaardigheden in groepsverband voor (hoog)begaafden achterblijven.

Vanuit deze startsituatie is de landelijke stimuleringsubsidie begaafde leerlingen aangevraagd bij het ministerie van OCenW. Koers VO gebruikt de aanduiding (hoog)begaafd en verwijst hiermee naar de circa 10% leerlingen met begaafdheidskenmerken, die al dan niet zichtbaar kunnen zijn, mede afhankelijk van persoonlijkheids- en omgevingsfactoren (zie ook: SLO, informatiepunt Talentontwikkeling). Het project richt zich voornamelijk op de vo en vso-locaties die minimaal een volledige havo-opleiding bieden.

1.2 Theoretische achtergrond hoogbegaafdheid¹ op scholen en peergroepen

We weten dat hoogbegaafdheid en onderwijs niet altijd een goede combinatie zijn. Onderzoekers, ouders, leerlingen en docenten worstelen met de vraag hoe deze twee beter op elkaar kunnen aansluiten (Kieboom, 2015; Van Gerven, 2011). Het creëren van een goede omgeving voor hoogbegaafden op school is niet eenvoudig, omdat hierin veel factoren meespelen, waaronder de ontwikkeling van hoogbegaafdheid, het creëren van een passend onderwijsaanbod en de praktijk van een schoolorganisatie (Van Gerven, 2011). Vaak komen hoogbegaafde leerlingen klem te zitten in het spanningsveld tussen de overtuiging van 'gelijke behandeling voor elk kind' die heerst in politiek en onderwijs, naast hun eigen mogelijkheden tot excelleren (Davis et al., 2014).

Aangeboren talenten zoals motivatie, een hoge intelligentie en creativiteit kunnen tot bloei komen als de omgeving van een individu gunstig is (Mönks & Ypenburg, 1995; Renzulli, 1977). Door het samenspel van aangeboren talenten en de omgeving kan hoogbegaafdheid tot uiting komen. Een school is onderdeel van de omgeving van hoogbegaafde leerlingen. Hierdoor ontstaat de vraag hoe een school zich tot deze groep moet verhouden, zodat talenten tot bloei kunnen komen. In het wetenschappelijke debat worden diverse suggesties gegeven voor het bieden van uitdagend onderwijs aan hoogbegaafden. Er wordt bijvoorbeeld gedacht aan probleemgestuurd onderwijs, differentiatie op niveau, het compacten van de lesstof en het stimuleren van hogere orden denken (Drent, 2011; Termeer, 2011; VanTassel-Baska, 2017). Daarnaast worden het aanmoedigen van kritische en creatieve denkwijzen, het werken vanuit sleutelbegrippen en het zelfstandig vergaren van kennis benoemd als relevante onderdelen van een curriculum voor hoogbegaafde leerlingen (Little, 2017). Er zijn dus voldoende didactische methoden beschikbaar om meer uitdaging te bieden aan deze groep. Maar de praktijk is weerbarstig. Het lukt scholen vaak niet om deze curriculumaanpassingen grootschalig in te voeren en de schoolgang van het hoogbegaafde kind tot een succeservaring te maken (Breedijk & Nauta, 2012; Kieboom, 2015). Betts en Neihart (1988) geven een overzicht van verschillende typen hoogbegaafden en hun begeleidingsbehoeften. Daarin zitten (grote) verschillen. Een school kan dus niet voor alle hoogbegaafden in een keer een passend programma ontwikkelen, omdat zij onderling verschillen.

De gevolgen van niet passend onderwijs voor hoogbegaafden kunnen groot zijn: leerlingen raken verveeld, gaan problematisch gedrag vertonen, ontwikkelen geen metacognitieve vaardigheden, worden ongelukkig en/of verstoppen hun gaven verstoppen (Davis et al., 2014). Er is zelfs een risico dat hoogbegaafden vast lopen op school en uitvallen (Breedijk & Nauta, 2012; Cross, 2018).

Naast de problemen die voortkomen uit het curriculum kan ook het gebrek aan ontwikkelingsgelijken een probleem vormen op school. 'Reguliere' leeftijdgenoten en klasgenoten bieden niet altijd de gewenste omgeving, volgens diverse publicaties (Breedijk & Nauta, 2012; Coleman & Cross, 1988; Kieboom, 2015; Liu & Waller, 2017; Manor-Bullock et al., 1995; Tomchin, 1996). Uit bijvoorbeeld het onderzoek van Cross et al. (1993) onder 1465 hoogbegaafde leerlingen van 14 tot 18 jaar blijkt dat de helft niet het idee had zichzelf te kunnen zijn op school. Dit kan leiden tot een versterking van eerdergenoemde problemen bij een niet-passend curriculum, zoals uitval.

Een school kan proberen leerlingen met elkaar in contact te brengen met een vergelijkbaar profiel, waardoor meer gunstige omstandigheden ontstaan. Dit idee wordt gesteund door het Differentiated Model of Giftedness and Talent (DMGT) van Gagné (2010) en het Meerfactorenmodel van Mönks (in

¹ In deze paragraaf spreken we over hoogbegaafdheid omdat dit in de geraadpleegde literatuur de gebruikte term is.

Mönks & Ypenburg, 1995). Deze modellen geven aan dat individuele contacten en ontwikkelingsgelijken een positief effect kunnen hebben op de ontwikkeling van hoogbegaafden. Ziegler (2005) geeft de omgeving een nog prominentere rol in zijn perceptie van hoogbegaafdheid. Volgens zijn Actiotope Model of Giftedness wordt hoogbegaafd gedrag bepaald door de interactie van het individu met zijn omgeving. De interactie leidt tot een uitbreiding van het handelingsrepertoire en laat een individu zich verder ontwikkelen.

De sociale omgeving van een hoogbegaafde en de sociale interacties hebben dus invloed op de ontwikkeling. De invloed kan positief uitpakken als er stimulerende of passende contacten zijn, alleen is het niet vanzelfsprekend dat dit op een school gebeurt. Een oplossing is dat een school een meer passende sociale omgeving creëert door hoogbegaafdenonderwijs te gaan bieden, bijvoorbeeld door kinderen met hoog IQ in een aparte klas te plaatsen. Rogers (2002) heeft vastgesteld, in een meta-analyse van dertien verschillende onderzoeken naar groepsindeling op basis van capaciteit, dat deze allen een toename tonen in schoolresultaten, creativiteit en denkvaardigheden. Ook Kulik (in Kulik & Kulik, 1992) deed een analyse van 57 studies naar de effecten van groepsvorming op basis van capaciteiten en trof in 51 studies aan dat dit positieve effecten had op de leerresultaten. Davis et al. (2014), die een overzicht geven van decennia aan onderzoek naar hoogbegaafdenonderwijs, komen tot dezelfde conclusie: de onderwijsresultaten worden vaak beter als hoogbegaafden samen onderwijs krijgen.

Het geven van hoogbegaafdenonderwijs creëert echter een aantal praktische complexiteiten omtrent diagnostisering, selectie en onderwijsaanbod. IQ-scores zijn momentopnamen en hebben andere beperkingen, bijvoorbeeld dat zij niet alle soorten talent kunnen meten (Davis et al., 2014). Over het vaststellen en meten van hoogbegaafdheid als samenspel van aangeboren talenten en de omgeving bestaat geen consensus, daardoor is het lastig te gebruiken als toelatingscriterium (Dai, 2017; Davis et al., 2014; Hertzog et al., 2017;). In de huidige tijd wordt een ruimere toelating gepropageerd, omdat talenten en kwaliteiten zich verschillend kunnen uiten en uitsluiting veel schade kan aanrichten voor individuen (Davis et al., 2014). Verder betekenen vergelijkbare cognitieve vermogens niet dat er een vergelijkbare onderwijsbehoefte leeft. Er zijn verschillende type hoogbegaafden, met (zeer) uiteenlopende behoeften (Betts & Neihart, 1988).

Naast de praktische uitdagingen van hoogbegaafdenonderwijs is ook het samenvoegen van hoogbegaafden in een aparte klas niet overal praktisch haalbaar, vanwege bijvoorbeeld gebrek aan leerkrachten, (leer)middelen en weinig draagvlak bij het management. Opvallend is dat middelbare scholen in Nederland minder vaak hoogbegaafden lijken samen te brengen dan basisscholen. Veel basisscholen organiseren deze samenkomst van slimme leerlingen, omdat zij ervaren dat deze er baat bij hebben en genieten van het samenzijn met gelijkgestemden (Drent & Van Gerven, 2007; Janson, 2009; Van der Meulen et al., 2014). In de studie van Van der Meulen et al. (2014) werden 89 basisschoolleerlingen, hun ouders en hun leraren bevestigd op de ervaringen van een wekelijkse samenkomst met gelijkgestemden. Dit leverde betere schoolresultaten, minder probleemgedrag en meer blijdschap op. Uit een onderzoek naar een peergroep op een middelbare school (Van Meer, 2021) kwamen vergelijkbare resultaten.

Tot slot

Zoals beschreven in de theoretische achtergrond kent (hoog)begaafdheid vele uitingsvormen. Daarnaast verschilt de begeleidingsbehoefte van begaafden sterk. Het is daarom van belang dat er binnen een peergroep aandacht is voor de behoefte van leerlingen zelf. Juist omdat deze vaak naar de achtergrond verdwijnen in het schoolsysteem en het hun welzijn verhoogt als hiervoor aandacht is. De ervaringen op het Erasmiaans Gymnasium leren ons dat vooral het in gesprek gaan met de jongeren en luisteren naar wat hen bezighoudt bijzonder gewaardeerd wordt en leidt tot actieve deelname. Begeleiden van een peergroep vraagt dan ook een open aanpak en wendbaarheid van de begeleider en minder een docentgestuurde inhoud dan we op school vaak gewend zijn.

1.3 Subsidie peergroepen voor (hoog)begaafde jongeren 2023-2024

Koers VO stelt een startsubsidie ter beschikking aan scholen ter stimulering van de aandacht voor het welbevinden en schoolwelzijn van (hoog)begaafde jongeren. Deze startsubsidie behelst maximaal 10.000 euro per aanvraag en is bedoeld om een peergroep te starten. Dit houdt in dat het toegekende budget wordt gebruikt om de werkwijze op te bouwen bijvoorbeeld door de aanschaf van materiaal, inrichten van een ruimte en een tijdsinvestering voor personeel. De subsidie is eenmalig. Na afloop moet de peergroep een plek hebben verworven binnen de school die behouden kan blijven zonder extra middelen. Om voor deze subsidie in aanmerking te komen dient de school enkele gegevens aan te leveren en moet de peergroep aan een aantal eisen voldoen.

Voorwaarden om in aanmerking te komen voor de startsubsidie peergroepen voor (hoog)begaafde jongeren 2023-2024

1. De school heeft minimaal een volledige havo afdeling in huis, al dan niet in combinatie met atheneum en/of gymnasium.
2. De peergroep is gericht op het bevorderen van het schoolwelzijn voor (hoog)begaafde jongeren.
3. De peergroep bereikt op jaarbasis minimaal 10 jongeren met kenmerken van (hoog)begaafdheid.
4. De peergroep komt wekelijks tot tweewekelijks samen gedurende minimaal een (les)uur en start uiterlijk in januari.
5. Er zijn minimaal twee medewerkers van de school betrokken bij de organisatie en begeleiding van de peergroep.
6. De peergroep heeft een aanpak die het welzijn van (hoog)begaafde jongeren vergroot. De aanpak sluit aan op de eigen wensen en behoeften van de deelnemende jongeren. Er is ruimte voor autonomie, binnen de kaders van de school.
7. De school werkt samen met andere scholen en Koers VO in een netwerk om expertise over peergroepen en (hoog)begaafde jongeren te delen en te vergroten. Concreet: een betrokken begeleider van de school neemt actief deel aan de netwerkbijeenkomsten.
8. De school evalueert minimaal één keer met de deelnemende leerlingen in hoeverre de aanpak passend is (vragenlijst wordt in juni door Koers VO aangeleverd).
9. De school levert Koers VO informatie over de opgerichte peergroep om mee te nemen in een evaluatie (aantal deelnemers, aantal samenkomsten, inhoud bijeenkomsten, opbrengst leerlingevaluatie, etc.).
10. De school zorgt dat de peergroep een blijvende plek in de ondersteuningsstructuur krijgt. Na afloop van de subsidie periode draagt de school zelf zorg voor behoud van de peergroep.
11. De school beantwoordt de vragen uit het aanvraagformulier behorende bij deze notitie.

Aanvraagformulier startsubsidie peergroepen voor (hoog)begaafde jongeren – schooljaar 2023-2024

1. Naam school
2. Brinnummer
3. Ingevuld door
4. Aangevraagd bedrag
5. Naam begeleider/contactpersoon ivm deelname netwerk
6. Emailadres(sen) van de begeleider(s)
7. Telefoonnummer(s) van de begeleider(s)
8. Naam van leidinggevende die betrokken is bij de peergroep
9. Emailadres van deze leidinggevende
10. Wat is de aanleiding/motivatie om een peergroep te willen starten binnen je school? En wat hoop je hiermee te bereiken?
Korte beschrijving (denk aan: 300 woorden/ halve A4)
11. Welke groep deelnemers heb je voor ogen?
Denk aan: aantal, welke leerjaren
12. Welke ideeën heb je over de werkwijze met/voor de peergroep?
13. Wat is de planning?
Denk aan: wanneer gaat de groep starten, aantal uren en frequentie dat de groep samenkomt, eventueel voorbereidingsfase.
14. Waarvoor ga je de aangevraagde middelen inzetten?
Denk aan: materiaal, personeel, scholing, netwerk, inrichting ruimte, etc.